

Maria Gutowska

Maria Mościcka

MICKIEWICZIANA W MIEJSKIEJ BIBLIOTECE

PUBLICZNEJ W BYDGOSZCZY

Początki działalności Biblioteki Miejskiej w Bydgoszczy sięgają czasów zaboru pruskiego. Powstała ona bowiem już w 1903 roku w celu popularyzowania nauki i kultury niemieckiej. Biblioteka miała wyraźnie charakter tendencyjny, księgozbiór składał się niemal wyłącznie z dzieł niemieckich przy jednoczesnym celowym pomijaniu dorobku piśmiennictwa polskiego.

W momencie odzyskania przez Polskę niepodległości przed Biblioteką stanęły nowe zadania. Należało dostarczyć społeczeństwu Pomorza lektury o Polsce - o jej historii, kulturze, piśmiennictwie, nauce - i to w języku polskim. Jednak w odradzającym się na tych terenach życiu polskim, zorganizowanie biblioteki, która sprostałaby wielostronnemu zapotrzebowaniu społeczeństwa było sprawą niełatwą. Istniejąca już Biblioteka Miejska miała w swoich zbiorach tylko 300 tomów w języku polskim i personel w przeważającej części niemiecki. Zasadniczą sprawą było więc powierzenie kierownictwa placówki Polakowi w pełni świadomemu celów i zadań stojących przed organizującą się instytucją kulturalną. Na stanowisko to powołano w roku 1920, dra Witolda Bełzę, byłego bibliotekarza Ossolineum we Lwowie. Właśnie jemu przypadła w udziale pionierska praca przystosowania księżnicy do potrzeb czytelnika polskiego. Nowy dyrektor musiał organizować w bibliotece niemal wszystko od nowa. Dzięki jego wysiłkom, nieustrudzonym zabiegom i zainitowa-

niom kolekcjonerskim Biblioteka Miejska w Bydgoszczy stała się już w dwudziestoleciu międzywojennym jedną z czołowych bibliotek w kraju. Dr Bełza zgromadził poważny księgozbiór, który w roku 1939 liczył już 136 tys. tomów, w tym druków polskich około 61 500 woluminów^{1/}. Dyrektor ze szczególnym pietyzmem gromadził rzadkie egzemplarze pierwodruków oraz unikalne edycje dzieł naszych wielkich twórców.

Najpoważniejszą kolekcją przedstawiającą interesujący materiał bibliofilski i historyczno-literacki stanowiły tomiki wydań utworów Adama Mickiewicza. Już w okresie międzywojennym zbiory mickiewiczowskie pod względem bogactwa przewyższały działy mickiewiczianów innych bibliotek znajdujących się na północnych terenach Polski. Z uzyskanych danych wynika, że Książnica Miejska w Toruniu w 1945 roku posiadała 56 wydań dzieł Mickiewicza rozumianych jako jednostki biblioteczne, zaś Biblioteka Gdańska do wybuchu II wojny światowej miała 22 pozycje, podczas gdy Biblioteka Miejska w Bydgoszczy zgromadziła w tym samym czasie 228 edycji utworów poety. Liczba ta obejmuje także cztery pozycje zgromadzone przez Bibliotekę do roku 1920. Jeżeli chodzi o inne większe biblioteki działające na terenach Polski północnej, należałoby jeszcze wziąć pod uwagę Miejską Bibliotekę Publiczną im. Edwarda Raczyńskiego w Poznaniu - niestety, danych dotyczących tej biblioteki nie możemy podać, ponieważ księgozbiór jej i katalogi spalone przez Niemców spłonęły w 1945 roku.

Po drugiej wojnie światowej dr Witold Bełza (dył dyrektorem do 1952 roku) i jego następcy nie zaprzestali kompletowania bogatych już zbiorów mickiewiczianów, tak że obecnie Biblioteka posiada 407 wydań dzieł poety.

Nie miejsce tutaj na podanie kompletnego katalogu i omówienie wszystkich posiadanych przez Bibliotekę edycji,

---

1/ Z życia i pracy bydgoskiej książnicy. Księga pamiątkowa Biblioteki Miejskiej w Bydgoszczy. 1903-1963. Bydgoszcz 1965.

ograniczmy się więc do najciekawszych.

Dzieła Adama Mickiewicza doczekały się 41 wydań zbiorowych. Pierwszą grupę stanowią edycje ogłoszone za życia poety. Wśród nich najwyższ cenione przez historyków literatury są wydania autoryzowane, których ukazało się - jak podaje Konrad Górski^{2/} - cztery. Biblioteka Miejska posiada trzy spośród tych wydań najwierniej oddających myśl poety. Na półkach w Bibliotece znajdują się więc owe dwa słynne tomiki wileńskie, które zwiastowały epokę Romantyzmu w Polsce.^{3/} Pierwszy tomik ukazał się w końcu maja 1822 roku w nakładzie 500 egzemplarzy, co okazało się liczbą niewystarczającą i skłoniło wydawców do przygotowania 1 000 egzemplarzy dodruku. Przedrukowanie tego dokonano w zupełnej tajemnicy, zachowując datę pierwszego nakładu i starając się o identyczność obu "wydań". Jest jednak różnica pomiędzy tymi nakładami; otóż w dodruku usunięto błędy pierwszej edycji i zrezygnowano tym samym z erraty. Zauważyć to można już w samej dedykacji, gdyż w drugim nakładzie nazwisko Czeczota zostało napisane przez jedno "t". Właśnie egzemplarz należący do Biblioteki Miejskiej zaopatrzonej jest w taką dedykację, co stanowi nieomylny znak, że pochodzi on z dodruku. Drugi tomik tego wydania ukazał się w maju 1823^{4/}.

Pod względem wydawniczym edycja ta jest bardzo skromna; okładka broszurowa w obramowaniu typograficznym i winieta (także kilka w tekście), oto cała ozdoba tomików. Komplet wydania wileńskiego jest dziś osobliwością bibliofilską, choć niewątpliwie egzemplarze z pierwszego nakła-

---

2/ Konrad Górski, Wstęp. (W:) Adam Mickiewicz, Dzieła wszystkie, T.1. Wrocław 1969, s.X.

3/ Poezye Adama Mickiewicza. T.1. Wilno 1822. Sygn. Miejskiej Biblioteki Publicznej w Bydgoszczy (dalej MBP Bydg.) 1810. 1931.

4) Poezye Adama Mickiewicza. T.2. Wilno 1823. Sygn. MBP Bydg. 1810. 1931.

du są jeszcze radsze.

Następne wydanie zbiorowe doszło do skutku w Petersburgu w 1829 roku; Poezye Adama Mickiewicza. Wydanie nowe pomnożone. T.1-2. Petersburg 1829^{5/}. Tom pierwszy otwiera głośna przemowa: Do czytelnika o krytykach i recenzentach warszawskich, która miała wywołać i - jak wiemy - wywołała burzę w obozie klasyków.

Omawiając dalej, zgodnie z chronologią, autoryzowane edycje zbiorowe, wymienić należy wydanie paryskie z 1838 roku,^{6/} którego niestety Biblioteka nie posiada.

Ostatnim autoryzowanym i jednocześnie ostatnim zbiorowym wydaniem za życia poety była edycja paryska z 1844 roku. Stanowi ona "kamień grobowy wydań poezji mickiewiczowskiej"^{7/}. Pisma Adama Mickiewicza na nowo przejrzone, dopełnione i za zezwoleniem jego w tem siódmym s kolei wydaniu do druku podane. T.1-4. Paryż 1844. (Sygn. MBP Bydg. 411.1931) poprzedzone zostały przedmową Aleksandra Chodźki, który próbuje między innymi podać pierwszą bibliografię dzieł Mickiewicza, tłumaczeń jego utworów na języki obce, a także bibliografię przedmiotową poety. Na wydaniu tym odbił się brak staranności o wygląd zewnętrzny, nie ma tu ozdobnych kart tytułowych, winiet w zakończeniu utworów, ani też pięknie kaligrafowanych nagłówków i inicjałów, całość robi wrzące-

---

5/ Sygn. MBP Bydg. 1814. 1931.

6/ Poezye Adama Mickiewicza. T. 1-8. Wydanie przejrzane i poprawione przez Autora. Paryż 1838.

7/ Aleksander Semkowicz, Wydanie dzieł Adama Mickiewicza w ciągu stulecia. O wydaniach ogłoszonych za życia poety 1822-1855. Gawęda bibliofilska ... Lwów 1926, s. 181.

nie surowe. Wydaniem tym, i najpełniejszym ogłoszonym za życia, pożegnał Mickiewicz poezję.

Prócz tych dotąd scharakteryzowanych edycji ukazało się za życia poety jeszcze kilka wydań zbiorowych tzw. pirackich czy rabunkowych jak je nazywa Semkowicz.^{8/} Jedną z pierwszych prób przedruku dzieł Mickiewicza bez jego wiedzy było przedsięwzięcie Jana Juliana Szczepańskiego, który przygotował wielką antologię współczesnych poetów polskich. W tym to wydawnictwie cały tom czwarty poświęcony został Mickiewiczowi, którego już wtedy Galicjanie pasowali na poetę narodowego. *P o l i h y m - n i a c z y l i p i ę k n o ś c i p o e z j i a u t o r ó w t e g o c z e s n y c h d l a m i ł o ś n i k ó w l i t e r a t u r y p o l s k i e j . T.4. W y b ó r p i s m A d a m a M i c k i e w i c z a . L w ó w 1827. (Sygn. MBP Bydg. 968.1932)* nie przyniosła nic nowego, poza niedrukowaną dotychczas *O d ą d o m ł o d o ś c i .*

Interesującą pozycję wśród mickiewiczianów Biblioteki Miejskiej stanowią: *P o e z y e A d a m a M i c k i e w i c z a . T.1-2. P a r y ż 1828. Sygn. MBP Bydg. 132.1935* - wydanie, którego pierwsze tomy wzbudziły największy protest poety,^{9/} mimo że jest to najpiękniejsza, najwykwintniejsza edycja jego dzieł: biały papier, subtelny krój czcionki (specjalnie przygotowanej dla tego druku), tytuły poszczególnych utworów pisane ozdobnym, kaligrafowanym pismem, w zakończeniu zaś piękne i pomysłowe winiety. Do tego jeszcze piękna karta tytułowa.

Wydawcy nie poprzestali na tych dwóch tomikach, kontynuowali wydawanie dzieł wieszczka, doprowadzając

---

8/ Semkowicz, tamże, s. 46.

9/ Pierwsze tomy edycji zostały wydane bez wiedzy poety i dochód, który mu ofiarowano odczuł jako zbędny prezent od obcych osób.

do ogólnej liczby ośmiu tomów. W Bibliotece Miejskiej znajdują się jeszcze tom trzeci^{10/} i to uszkodzony, bowiem pozbawiony oryginalnej karty tytułowej, a także tom piąty i szósty zawierający **P a n a T a d e u s z a.**^{11/} Tomiki te stanowią cenne i dość rzadko notowane pozycje w polskich bibliotekach naukowych, a już komplet tego nakładu to wyjątkowa osobliwość bibliofilską.

Biblioteka Miejska posiada także dwa woluminy poznańskiego wydania z 1828 roku.^{12/} W związku z tym, że tomiki te należą do najrzadszych pozycji mickiewiczowskich (Semkowicz porównuje je pod tym względem z wydaniem wileńskim) wypada życzyć Bibliotece, żeby zdobyła brakujące tomy i do zbiorów mickiewiczowskich dołączyła kompletną edycję z 1828 roku.

Ostatnim pirackim nakładem dzieł za życia autora była edycja, która wchodziła w skład zbioru poezji poetów romantycznych pt. **N o w y P a r n a s P o l s k i**^{13/}.

Aleksander Semkowicz w swojej bibliografii rejestruje 9 wydań zbiorowych, które ukazały się za życia poety. Biblioteka Miejska w Bydgoszczy posiada 7 (w tym niestety 2 niekompletne).

Po śmierci Mickiewicza dokonywano wielu wznowień, na uwagę zasługuje jednak tylko kilka z nich, np. nakład paryski z lat 1860-1861,^{14/} który udostępnił wiele nie ogłoszonych dotychczas utworów lub wydana także w Paryżu w 1868 roku czterotomowa edycja przygotowa-

---

10/ Poezye Adama Mickiewicza. T.3, Paryż 1829. Sygn. MBP Bydg. 132.1935.

11/ Por. omówienie pierwszego wydania **Pana Tadeusza**, s. 78

12/ Poezye Adama Mickiewicza. Poznań 1828. Sygn. MBP Bydg. 133. 1935.

13/ Poezye Adama Mickiewicza. W-wa 1832. Sygn. MBP Bydg. 134.1935

14/ Adam Mickiewicz, Pisma, T.1-11. Paryż 1860-1861. Sygn. MBP Bydg. 954.1935.

na przez dzieci autora^{15/} oraz rozszerzona wersja z lat 1880-1855^{16/}. Nie można też pominąć edycji później - szych; tzw. Wydania Narodowego i Jubileuszowego a także aktualnie sukcesywnie ukazującego się wydania krytycznego pod redakcją Konrada Górskiego.

Zbiory mickiewiczianów zgromadzone przez bydgoską Bibliotekę są tak imponujące, że ich wszechstronne i całościowe omówienie w znacznym stopniu przekroczyłoby ramy tej pracy. Ograniczymy się więc do przedstawienia najrzadszych i najciekawszych wydań pojedynczych utworów Adama Mickiewicza.

Krótko przed ukazaniem się w 1822 roku pierwszego tomiku poezji Mickiewicza wyszedł, jako pierwszy oddzielny utwór poety, wiersz powitalny *D o J o a c h i m a L e l e w e l a*. Ten pierwszy druk mickiewiczowski został wydany starannie, na dobrym papierze, oprawiono go w okładkę broszurową. Egzemplarze tego nakładu spotyka się bardzo rzadko - podzieliły one losy innych drobnych druków - w dodatku nie były opatrzone nazwiskiem poety. Autorstwo początkowo przypisywano Leonowi Borowskiemu, w związku z czym kolekcjonerzy wydań utworów Mickiewicza nie zabiegali o posiadanie edycji tego wiersza w swoich zbiorach. Biblioteka Miejska ma w swoim księgozbiornie ten pierwszy oddzielnie wydany druk mickiewiczowski (Sygn. MBP Bydg. 1812.1931) - zachował się on jednak bez okładki. Jako ciekawostkę można dodać, że wiersz *D o J o a c h i m a L e l e w e l a* został wydrukowany między innymi w roku 1928 i stanowił pierwsze wydawnictwo Towarzystwa Bibliofilów im.

15/ Adam Mickiewicz. *Dzieła*. T.1-4. Paryż 1868. Sygn. MBP Bydg. 660.1937.

16/ Adam Mickiewicz, *Dzieła*. T.1-10. Paryż 1880. Sygn. MBP Bydg. 379.1932.

Lelewela w Toruniu.^{17/} Przedruku tego dokonano na pamiątkę uroczystego obchodu setnej rocznicy istnienia Zakładu Narodowego im. Ossolińskich oraz z okazji III Zjazdu Bibliofilów Polskich we Lwowie. Wytłoczono trzysta egzemplarzy, z których do handlu skierowano tylko 78. Biblioteka Miejska posiada egzemplarz opatrzony numerem 108 (Sygn. MBP Bydg. 372.1948).

W 1826 roku w Moskwie nakładem autora wyszły *Sonet y* - edycja została starannie przygotowana, atrakcyjności bibliofilskiej dodawały jej dwie karty litografowane zawierające przekład sonetu V na język perski. Tłumaczenie to zaopatrzone było w przedmowę, w której Mirza Dżatar Topery - Besza wyraża podziw dla Mickiewicza i jego poezji. Dodatek perski wyszedł później niż całość wydawnictwa i dlatego pierwsze egzemplarze nie zawierają go. Dodatek dołączono jednak do egzemplarzy później rozproszonych. Biblioteka bydgoska posiada pierwsze wydanie *Sonet ó w* bez dodatku perskiego (Sygn. MBP Bydg. 1813.1931), egzemplarz ten nie ma także oryginalnej, broszurowej okładki. Poza tym pod oddzielną sygnaturą (Sygn. MBP Bydg. 143.1935) w zbiorach Biblioteki figuruje dodatek perski do *Sonet ó w*. Zachował się on w dobrym stanie i w odróżnieniu od dzieła właściwego format jego nie został zmniejszony przez introligatora.

Innym ciekawym wydaniem *Sonet ó w*, które posiada Biblioteka jest tzw. piracka edycja przedrukowana we Lwowie w 1827 roku nakładem księgarzy Kuhna i Milkowskiego. Wydanie to nie zostało uzgodnione z Mickiewi-

---

17/ Toruńskie Towarzystwo Bibliofilów im. Lelewela zostało założone w 1926 r. w Toruniu z inicjatywy pierwszego dyrektora Książnicy Miejskiej im. Mikołaja Kopernika Zygmunta Mocarskiego. Towarzystwo to liczyło tylko dwudziestu członków, lecz działalnością swą obejmowało całą Polskę, oczywiście, ze szczególnym uwzględnieniem Pomorza. *Robotnik Kujawski* R.2: 1946, nr 309, s. 3.

18/ Adam Mickiewicz, *Pisma*, T.1-31, Paryż 1860-1861. Sygn. MBP Bydg. 954.1934.

czem, za co poeta miał słuszny żal do wydawców, usprawiedliwia ich jednak to, że zostali wprowadzeni w błąd i otrzymali rękopis z podrobionym zezwoleniem poety.^{18/} Do edycji lwowskiej dodano nuty skomponowanej przez Karola Lipińskiego muzyki do sonetu D o N i e m n a. Losy tego dodatku przedstawiały się chyba analogicznie do perypetii związanych z wydaniem w języku perskim sonetu V, więc nie wszystkie egzemplarze tego wydania zaopatrzone są w nuty, zaś te, które mają je, należą do rzadkości^{19/}. Biblioteka posiada egzemplarz (Sygn. MBP Bydg. 144.1935) pozbawiony nut, dochował się on w dobrym stanie wraz z broszurową okładką, tylko format jego został trochę zmniejszony przy oprawie introligatorskiej.

Jest też Biblioteka Miejska w posiadaniu jednego z najcenniejszych druków florenckiej oficyny Samuela Tyszkiewicza. Są to S o n e t y k r y m s k i e Adama Mickiewicza (Sygn. MBP Bydg. 1917.1972)⁴ odbite ręcznie w 1929 roku dla uczczenia faktu odsłonięcia pomnika poety w Paryżu. Wydawca nadał edycji wyjątkowo piękną szatę graficzną; całość wydrukowana jest na papierze czerpanym, ozdobiona akwafortami, inicjałami, portretem autora i mapką Krymu.

Pisząc o pierwszym wydaniu K o n r a d a W a l l e n r o d a, który wyszedł w Petersburgu w 1828 roku nakładem autora, Semkowicz takim oto stwierdzeniem zamyka swoje omówienie: "Dzisiaj pierwsza edycja W a l l e n r o d a jest książką naprawdę rzadką i poszukiwaną".^{20/} Sąd ten został wyrażony w roku 1926, czyli przed II wojną światową, podczas której wiele skarbów naszej kultury uległo zagładzie, zmniejszyła się więc chyba ilość egzemplarzy pierwszego wydania K o n r a d a W a l l e n r o -

---

18/ Pamiętnik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza 1887, T.1. s. 156-157, oraz Semkowicz, tamże, s. 25.

19/ Semkowicz, tamże, s. 30.

20/ Semkowicz, tamże s, 30.

d a, a co za tym idzie, wartość bibliofilską tej edycji jeszcze wzrosła. Bydgoska Biblioteka ma w swoich zbiorach egzemplarz tego cennego wydawnictwa (Sygn. MBP Bydg. 642.1931). Zachował się on w dobrym stanie razem z broszurową okładką.

Należałoby tu jeszcze wspomnieć o kolejnym wydaniu *Konrada Wallenroda* dokonany za życia poety: *Konrad Wallenrod i Grażyna Adama Mickiewicza*. Z przekładem francuskim Kr. Ostrowskiego, angielskim Leona Jabłońskiego. Wydanie ozdobne za upoważnieniem Autora wykonane pracą, nakładem i staraniem Jana Tysiewicza. Paryż 1851. (Sygn. MBP Bydg. 112.1935). Tytuł edycji głosi, że dokonano jej z upoważnienia autora, lecz Semkowicz powołując się na korespondencję pomiędzy malarzem-wydawcą a Mickiewiczem twierdzi, że było to wydanie przygotowane bez wiedzy poety^{21/}. Jest to piękne, pierwsze ilustrowane wydanie mickiewiczowskie. Materiał ilustracyjny, który po większej części wykonał sam wydawca, obfituje w nagłówki z widokami miejscowości, o których mówi się w poematach, inicjały i winiety obrazkowe, ilustracje w tekście oraz także same ilustracje odbite na osobnych kartonach. Do tego wszystkiego dochodzą jeszcze bogate obramowania kart tytułowych, a także portret autora na początku wydania i umieszczone na końcu nuty Ferdynanda Hillera *Pieśni do Willi*. To nagromadzenie ilustracji (razem sto drzeworytów) sprawia, że książka wydaje się przeładowana, co potęguje jeszcze fakt umieszczenia bezpośrednio pod tekstem polskim przekładów poematów na język francuski i angielski.

Spośród późniejszych wydań *Konrada Wallenroda i Grażyny Adama Mickiewicza* do rzadszych należą edycje przygotowane przez Książnicę Narodową w Londynie i wydane w latach II wojny światowej.

21/ Semkowicz, tamże, s. 214-218.

Bydgoska Biblioteka posiada takie wydania obu poematów. 22/ i 23/

Wśród edycji poszczególnych utworów Mickiewicza największą ilością wydań za życia poety mogą poszczycić się *Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego*. Aktualna problematyka sprawiła, że dziełko to było rozchwytywane przez Polaków i inne narody, które zapoznawały się z nim poprzez na gorąco robione tłumaczenia. *Księgi narodu* wydawano w małym formacie, przypominającym kieszonkowe modlitewniki, i bezimiennie, aby mogły łatwiej zostać rozpowszechnione w trzech zaborach. W roku 1832 wyszły w Paryżu aż dwa (I i II) wydania *Książki narodu*, drugie z nich znajduje się w zbiorach Biblioteki bydgoskiej (Sygn. MBP Bydg. 744.1948) i zachowało się, należy to mocno podkreślić w stanie niezniszczonym, co przy tak wielkiej kiedyś poczytności druku, nie jest rzeczą częstą.

Innym ciekawym wydaniem *Książki narodu*, które posiada Biblioteka jest edycja z 1833 roku oznaczona miejscem druku "w Awenjonie, u wdowy Guichard Aine" (Sygn. MBP Bydg. 116.1935). Był to właściwie tajny druk Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie a fikcyjne miejsce wydania miało wprowadzić w błąd cenzurę.^{24/}

W tym samym roku co pierwsze i drugie wydanie *Książki narodu*, tj. w 1832 ukazały się również *Dziadów* Cz.III jako czwarty tom *Poezji*.^{25/} Biblioteka posiada dwa egzemplarze wydania drugiego z 1833 roku. Pierwszy z nich (Sygn. MBP Bydg. 97.1935) nie ma sztychu przedstawiającego popiersie autora, posia-

---

22/ Adam Mickiewicz, Konrad Wallenrod. London 1943.
Książnica Narodowa. Sygn. MBP Bydg. 1892.1967.

23/ Adam Mickiewicz, Grażyna. Powieść litewska. London 1941. Książnica Narodowa. Sygn. MBP Bydg. 3635.1970.

24/ Szerzej zagadnieniem tajnych druków Ossolineum zajmuje się Semkowicz, tamże, s. 111-140.

25/ Patrz omówienie paryskiego wydania *Poezji* z roku 1828.

da jednak za to autentyczną, broszurową okładkę, drugi natomiast (Sygn. MBP Bydg. 594.1926) ma piękny sztych, ale brak mu przedniej części okładki i karty przedtytułowej.

Sporą grupę wśród mickiewiczianów zgromadzonych w Bibliotece Miejskiej w Bydgoszczy stanowią edycje *Pana Tadeusza*. Posiada ona 47 pozycji tego poematu wydanych w języku polskim. Do najciekawszych zaliczyć należy pierwodruk^{26/} oraz toruńskie wydanie Lambecka.^{27/} *Pan Tadeusz* ukazał się po raz pierwszy w Paryżu w 1834 roku - dokładny opis bibliograficzny i omówienie tego nakładu można znaleźć we wstępie do *Pana Tadeusza* opracowanym przez Konrada Górskiego w ramach wydania krytycznego dzieł wszystkich poety.^{28/} Egzemplarz pierwodruku, który jest własnością Biblioteki Miejskiej nie posiada oryginalnej okładki, która była jak wiemy, tylko broszurowa, więc łatwo uległa zniszczeniu.

Edycja toruńska *Pana Tadeusza* z roku 1859 jest pierwszym wydaniem poematu na ziemiach polskich. Pracy tej podjął się księgarz i wydawca Ernest Lambeck - Niemiec, odpowiadając niejako na zapotrzebowanie licznej klienteli polskiej. Wydanie toruńskie było przedrukiem edycji paryskiej. Przedruk ten był bardzo staranny i dokładny, sam Lambeck tak charakteryzuje edycję w odezwie do klientów: "staraniem moim największym było, ażeby nie tylko całe periody, myśli lub zdania, lecz nawet ani jedno słowo nie było odmiennym".^{29/} Wydanie to nie przyniosło Lambeckowi spodziewanych korzyści, a to dlatego, że wydrukował epopeję bez zgody spadkobierców, za co zbojkotowali go odbiorcy polscy.^{30/}

26/ Sygn. MBP Bydg. 741.1948.

27/ Sygn. MBP Bydg. 466.1932.

28/ Górski, tamże, s.II.

29/ Ernest Lambeck, Odezwa do klienteli. (W:) Zygmunt Mocarcki, Najstarsze wydanie *Pana Tadeusza*. *Tęcza* R.4: 1930, z. 5.

30/ Józef Podgóreczny, O toruńskim Panu Tadeuszu. *Gazeta Pomorska* R.16: 1963, nr 269.

Trzeba jednak dodać, że w okresie gdy Lambeck przygotowywał do druku *P a n a T a d e u s z a*, nie chroniono prawa autorskiego, szczególnie w zaborze pruskim, wobec czego wrogie przyjęcie książki było chyba nieuzasadnione. Wydawca nie mogąc sprzedać pierwszej edycji poematu, sporządza w roku 1865 drugie i w roku 1878 trzecie fikcyjne wydanie w ten sposób, że przedrukowuje jedynie na nowo kartę przedtytułową i tytułową. Wszystkie trzy edycje toruńskie *P a n a T a d e u s z a* są rzadkością bibliofilską, a wydanie pierwsze, które posiada Biblioteka Miejska jest unikalne.

Spośród tłumaczeń poematu na siedemnaście języków obcych bydgoska Biblioteka zgromadziła przekłady w trzytnastu językach: w angielskim, francuskim, niemieckim, rosyjskim, białoruskim, ukraińskim, litewskim, czeskim, rumuńskim, węgierskim, chińskim, hebrajskim, esperanto. Ogólnie Biblioteka posiada 31 tomów wydań *P a n a T a d e u s z a* w językach obcych.

Obok omówionych już tutaj edycji mickiewiczowskich w Bibliotece Miejskiej w Bydgoszczy znajduje się jeszcze cały szereg innych wydań dzieł naszego wieszczka. Można by także wspomnieć o stosunkowo rzadkich egzemplarzach pieśni Adama Mickiewicza z muzyką Stanisława Moniuszki. Biblioteka posiada kilka takich pozycji zaopatrzonych w nuty, ^{31/ 32/ i 33/} a także o pewnej osobliwości bibliofilskiej, którą niewątpliwie jest najmniejsza pod względem formatu (21 x 18 mm) książka bydgoskiej Biblioteki. Jest to egzemplarz *B a j e k* Adama Mickiewicza (Sygn. MBP Bydg. 424.1937) wydany w Warszawie w roku 1898 w drukarni Dunina. Jak głosi legenda, edycja ta

---

31/ Adam Mickiewicz, Pieśń do Wili. Z muzyką Stanisława Moniuszki. Wilno (b.r.) Sygn. MBP Bydg. 261⁴1931.

32/ Adam Mickiewicz, Pieśń z wieży. Z muzyką Stanisława Moniuszki. Wilno (b.r.) Sygn. MBP Bydg. 263⁴1931.

33) Adam Mickiewicz, Sen. Pieszczotka. Z muzyką Stanisława Moniuszki. Wilno (b.r.) Sygn. MBP Bydg. 266⁴1931.

była przemycana z Królestwa do zaboru pruskiego w ob-
casach damskich pantofli. Razem Biblioteka posiada 407
wydań utworów poety rozumianych jako pozycje bibliotecz-
ne.^{34/}

Porównując ze stanem liczebnym mickiewiczianów w in-
nych bibliotekach publicznych, musimy stwierdzić, że jest
to zbiór ogromny, bowiem Książnica Miejska w Toruniu
posiada 170 wydań dzieł poety, Biblioteka Gdańska PAN
149, zaś Miejska Biblioteka Publiczna im. S. Raczyńskiego
w Poznaniu 186.^{35/} Ilość nie świadczy o wartości zbioru,
przedstawione jednak powyżej, pozycje spośród zgroma-
dzonych w Bibliotece Miejskiej wydań mickiewiczowskich
dają mu wysoką rangę i stawiają w rzędzie najciekaw-
szych w kraju.

34/ Wśród nich spotykamy wydanie niekompletne, a także
w niektórych wypadkach po dwa i więcej egzempla -
rzy z tej samej edycji.

35/ Wszystkie dane obrazują stan liczebny mickiewiczia-
nów z roku 1972.